

LUND UNIVERSITY

Axel och Kvinnan [Om författaren Axel Wallengren]

Bjerstedt, Sven

Published in:
Fakirenstudier

2007

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Bjerstedt, S. (2007). Axel och Kvinnan [Om författaren Axel Wallengren]. *Fakirenstudier*, XXI, 22-35.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Axel och Kvinnan

Sven Bjerstedt

Kaprifoliernas söta, tunga mandeldoft
under en sommarskymnings bleka stjernor
minner mig om blonda qvinnor,
blonda synderskor,
med mörka ögonbryn
öfver halfslutna, lockande ögon
glimmande fram
genom svarta, mjuka ögonfransar. (1)

Läsaren av Axel Wallengrens lyrik får snart anledning att begrunda diktarens förhållande till det motsatta könet. Hans Küntzel sammanfattar poeten Wallengrens kvinnosyn:

Kvinnan är kattlik och trotsig, falsk och fal, och hon är magnetisk i sin lockande kraft. Han är fullt medveten om hennes fel, han ironiserar över sin svaghet, sin dårskap, men han återvänder alltid, inte till samma kvinna, men till kvinnan. Hela hans tankeliv är uppfyllt av kvinnan, överallt finner han symboler för henne. Varje blomma med sitt egenartade utseende, sin doft, sin färg, blir för honom en kvinna, och det är nästan omöjligt att uppleta en enda liten naturstämning, där inte kvinnans allmakt på något sätt lyser igenom. (2)

Redan 1901 formulerar Fredrik Vetterlund några tankar om Wallengren som erotisk lyriker. Wallengren objektifierar kvinnan: "ett inställsamt och farligt kattdjur, hvars lögnaktighet han genomskådar, hvars underlägsenhet han föraktar och – hvars dragning är hans lifs charme och mening". Kvinnorna framträder inte som personer utan "som föremål". För Vetterlund är Wallengrens erotiska förhållningssätt motbjudande: "Det är utan tvifvel oskönt, detta estetiska gourmetskap, som föredrager det angripna framför det friska, roquefortostens fränhet framför skogssmultronets friska doft." (3)

Barndomsvännen Paul Rosenius är inne på liknande tankegångar då han recenserar *Bohème och idyll*: medan dygden verkar "estetiskt förfäande", kan lasten vara "ett bad till ny födelse". Alla erfarenheter resulterar dock inte i god poesi, framhåller Rosenius, och han fortsätter: "Äfvenså märker man hos förf. en viss benägenhet att idealisera sina njutningsmedel. Sången om 'Magdalenors ögon' synes oss sålunda mindre nykter." Rosenius ser emellertid ett högre syfte i Wallengrens diktsamling: "Bokens röda tanke är fattigdomen, otillfredsställelsen i den enbart sinnliga kärleken, oförenligheten af bohème och idyll." (4)

Hans Küntzel jämför Wallengrens kvinnosyn med Baudelaire, Mallarmé och Verlaine, men bedömer honom som en "blek kopia" av de franska dekadenterna: "Han är med ett ord sundare än de." (5)

*

Ett par prosatexter antyder en utvecklingslinje i förhållandet till kvinnan. I kortromanen *En ensam* ett år efter diktsamlingen är Wallengrens upptagenhet med erotiken oförminskad, men lockelsen har övergått i skepsis. Minnen av brustna illusioner har fått berättarjaget att tvivla på den varaktiga lyckan, och han håller kvinnan på avstånd – tills kärleken slutligen får hans "förnuftiga" pansar att rämna.

Svärmeriet med en gift danska, fru Annie Brun, bildar relief till den följande stora kärleken.

–Fru Annie! – hälsade jag – ert leende är Köpenhamns vackraste Dannebrog!

–Låt mig slippa balkomplimanger på den första riktiga vårdagen! – sade hon kokett bedjande och räckte fram sin svartbehandskade hand – lätt rodnande; ty vilken kvinna älskar icke att höra sin kropp berömmas? (6)

Strandpromenadsflirten kulminerar i en kyss.

Men när vi tigande och heta i kinderna vandrade inåt staden, kände jag med undran, att jag icke älskade henne. (7)

Det ständigt reflekterande berättarjaget träffar så småningom fröken Olga, men håller känslorna på behörigt avstånd. Till sist övermannas han plötsligt av kärleken och kapitulerar:

Men liksom vidundret icke lyckades krossa sagans par, så skall icke den mörka världen förmå förstöra vad vi två drömma samman, ty två är mera än en, och två skola vi bygga livets slott. (8)

Novellen "Sandliljan" (1895) skildrar hur den spirande kärleken dränks av sinnlig passion i ögonblickets berusning. Den naturalistiska skildringen har av Kuntzel antagits vara influerad av Ola Hansson. (9) I novellens preludier tecknar Wallengren en brutal middagskonversation: en kyrkoherde hävdar att kvinnan bör vara mannen underdånig, och huvudpersonen, botanisten doktor Fritz Lind, säger sig instämma. Med kall och giftig ironi driver han hänsynslöst denna tes vidare mot totalt kvinnoförakt. Så småningom förälskar sig Lind emellertid i baron Pleskows dotter Mary – som strax reser bort.

Sedan han så länge levt isolerad och nu med ens kommit i intimställning till en ung kvinna, fick hela det motsatta könet ett nytt och mera lockande ljus för Linds ögon. Det blev till en kvinnolängtan i allmänhet. (10)

Under Marys bortovaro drivs Lind av denna allmänna kvinnolängtan till den frestande kammarjungfrun Blenda, som han kastar sig över en lördagskväll i skogen:

–Släpp mig! – bad hon lågt, men med ett leende, så att tänderna lyste vita i skymningen.
–Nej! – sade han tyst och hett och kysste hennes fuktiga läppar. (11)

I båda dessa prosatexter begagnar Wallengren bilden av kvinnan som en Jerikoros, ökenörten som sluter sig vid torka och öppnar sig då den blir fuktig. (12)

*

Kärlden indelas i 2 slag: blodkäril och andra slags käril. Det gifves såväl starka som svaga käril. Ett mycket svagt käril kallas qvinna. Leken med detta slag af käril kallas kärlek. (13)

Kvinnan är orsak och material till en väsentlig del av Wallengrens allvarliga alstring. Mot lyrikerns romantiska kvinnosyn, präglad av längtan och idealisering, står den fakiriska i skarp kontrast. För Fakiren är kvinnan långtifrån huvudsak. Ändå skymtar bland de absurda skämten och parodiska perspektiven en skarpsynt blick på det förhållande mellan könen, som på hans tid var det förhärskande; kanske kommer den till sitt främsta uttryck i skildringarna av den kyska danstillställningen eller den unga kvinnans plikter i *Lyckans lexikon*. Bertil Romberg sammanfattar den så: "Det är väsentliga frågor och stoffkällor som ligger bakom hans parodier, och man kan ana hans åsikter och synpunkter, fast han aktade sig för att uttrycka dem i klartext." (14) Ännu mera klarspråk talar Anna Almark, då hon i *Lyckans lexikon* vill se "en parodi över rådande samhällsvärderingar, kanske rentav en drift med männens kvinnosyn!" (15) – till exempel i det följande stycket:

Sedan hon ordnat och putsat alla de tusentals småsaker, som pryda ett hem, bör hon hos sina bröder höfligt efterhöra, om de icke tilläfventyrs skulle hafva något arbete för henne. Skulle detta emot förmodan icke vara fallet, bör hon icke vägras tillåtelse att öfva sig ett par timmer på pianot med c-moll-skalan eller någon annan, dystrare etyd, ty "Sund förströelse är ett hygieniskt lifsvilkor för hvarje ung qvinna", sjunger skalden. Därefter torde hennes närvaro i köket vara så begriplig, att jag icke ens behöfver orda derom. (16)

"Tarara bom de ay" var en populär refräng på 1890-talet. I beskrivningen av varietéartisten Miss Mary Mops firar Fakiren objektifieringstrumfer:

Miss Mary Mops' fader har uppfostrat sin blåögda dotter i allehanda idrotter, men det gebit, på vilket hon skar sina vackraste rosenlagrar, var dock på taraboomens heliga fält. Hon utvecklade därstädes en vighet, som var betydligt mer äkta än

det svall av gula lockar, som på pudelmanér omgav hennes lilla rosiga ansikte. Trots sin skenbara vildhet var hon dock en liten ganska sedesam nipptippa. Och det var först efter mycket lock och pock hon gav efter för baroneten P:s gyllene smekord och med honom flydde från tribunen till en undangömd storstad, varest hon snart nog lärde honom att känna fadersglädjens ljuvaste mysterier. Efter denna episod i sitt liv återvände hon till konsten, men denna gång till teaterscenen, varest hon omfattade ingénuefacket med en iver, som kom de mest grånande habituéer att sönderklappa sina skånska handskar. (17)

*

Så långt Kvinnan i dikten. Hur var Axels förhållande till verklighetens kvinnor? I skönlitterär form har Paul Rosenius givit en bild *in nuce* av Axel Wallengren och Kvinnan:

Det kom alltid något sorgbundet öfver Wallengren när han talade om kvinnor – han plägade till hälften sluta ögonen som såge han i någon värld som var full av mycken glädje och mycken sorg och som var stängd för menigheten. (18)

Långt senare skriver Rosenius om Wallengren:

Beträffande hans själsyttringar hörde jag aldrig från honom antydningar om romantiskt erotiska äventyr à la Tusen och en natt. Säkerligen hade även han möten med "Venus vulgivaga" – erotiken tog sig bland 80- och 90-talets akademiska ungdom nog ej sällan grövre former än nu – men efter min erfarenhet ej i vidsträcktare måtto. Hans erotik levde i stort sett avgjort på ett finare plan och – i hans drömliv. (19)

Han hade en enda kärleksrelation som har blivit känd för eftervärlden: med "en liten svartögd polska, som omfattar en vämjelig fakir med ett intresse, som vore värdigt ett ädlare föremål." (20) Paul Rosenius har sammanfattat sina intryck av förhållandet mellan Rosa Jonas och Axel Wallengren under hans sista månader i Berlin: "Det var ett 'Verhältnis', det var 'den fria kärleken'." (21) Knut Wicksell rapport-

erade hem i brev från Wallengrens begravning: "de hade dock ej bott samman". (22)

Rosenius citerar också en liten dikt av Axel Wallengren från denna tid, där en strof lyder:

Hon är balsam för min själ,
när den sorger trycka.
Gud är lycklig och kan väl
unna mig en lycka.

Den lilla svartögda polskan kom att vårda Axels minne under flera år, och det gjorde intryck på Rosenius:

Hans grafkulle låg i led med de många andras, och murgröna virkade sitt ranknät öfver den som öfver de andras. Men där fanns ännu mera, där fanns blommor på grafven, som en kvinna vattnade. Det var en ung kvinna af folket, som för sina besparingar höll den döde med blommor. Var icke detta den vackraste gravvård som kunde gifvas den ensamme, för hvilken blommor och drömda kvinnohjärtan var lifvets finaste? Var icke detta "Amen! på lifvets bön"? (23)

Vem var denna Rosa Jonas? Var kom hon ifrån, vad gjorde hon, vad blev det av henne? Såvitt bekant har Wallengren-forskningen aldrig befattat sig närmare med dessa frågor. Uppllysningar om henne fås endast med svårighet. Enligt Berlins adresskalendrar var hon brodös (Stickerin).

I volymerna 1895–96 finns hon inte med; kanske flyttade hon till Berlin först under året 1896. År 1897–1903 bor Rosa Jonas på Hollmannstr. 34 III (Berlin SW), åren 1904–07 på 124 Elsasserstr. 32 II (Berlin N). År 1908 saknas hon i adresskalendern. Troligen har hon då emigrerat till USA, där hon sedermera gifte sig och fick barn. (24)

*

Enligt uppgift förekommer också andra förhållningssätt än erotiska till det motsatta könet. Det finns åtminstone ett belägg för att Axel Wallengren under en tid hade en kvinnlig diskussionskamrat. Anna Alsmark hävdar i *Fakirenstudier XVII*: "Det fanns inga kvinnliga

studenter under hans tid i Lund.” (25) Det är emellertid osant. Åttiotalet var en brytningstid. Inte var de kvinnliga studenterna många, men de fanns dock – äntligen. Vid sin studentsexa 1883 utbringade Axel Wallengren en skål för Agda Engzell, ”den första quinna, som tagit studentexamen vid Lunds katedralskola”. (26) Axel Wallengren inträdde i Skånska nationen. Året efter anslöt Mathilda Kruse, lantbrukardotter och blivande författare, född i Norra Mellby 1864. Så småningom blev hon gift Malling i Danmark, och dessförinnan känd under den skandalomsusade författarpseudonymen Stella Kleve. Hon var Lunds universitets tredje kvinnliga student genom tiderna, och hon läste estetik tillsammans med Axel Wallengren.

Birgitta Ney skriver om Mathilda Kruses kortvariga universitetsstudier:

Men tiden i Lund blev kort för Mathilda Kruse. Uppenbarligen bevisade hon några föreläsningar för i minnesanteckningarna nämner hon promenader därifrån med Axel Wallengren. Deras samtalsämnen verkar hon dock ha ansett viktigare för sin personliga utveckling än föreläsningen de var på väg ifrån, eftersom snarare promenaderna ansetts värda att kommentera. (27)

Mathilda Kruses tycks ha vantrivts i ett Lund som hon upplevde som andligen stillastående. Hennes egen redogörelse lyder så:

Till en början stod det mig inte riktigt klart, *hvad* det var, som inte motsvarade mina förväntningar, oaktadt jag nog redan då i mina diskussioner med John Kruse [...] kom fram med sådana rebelliska ord som ”entonighet”, ”konventionalism” och ”utslitna klassiska idealer”. Ännu starkare ord utnyttjades nog, när Axel Wallengren och jag följdes åt från de ästhetiska föreläsningarna på universitetet; vi talade om Herman Bang, som jag på den tiden inte sett en skymt af ännu, och fördjupade oss i analysen af ”Faedra”, – den enda av Bangs böcker jag då kände till. [...] Axel Wallengren kände jag blott flyktigt – närmast genom mormors bekanta, öfverste Cavallius’ familj – men han visade sig vid vårt första samtal gripen af samma beundran och längtan efter det okända ”Europa”, som jag gick och bar på, och

jag ansåg honom sedan som en meningsfrände. En af de få, jag kunde upptäcka. Jäste det i de unga sinnena i Lund, så kom j a g inte i beröring med dem, som opponerade sig mot det bestående. (28)

Herman Bang kom snart att bli av avgörande betydelse för Mathilda Kruses författarkarriär. Redan som 18-åring hade Wallengren recenserat den danske författarens föreläsningar i Lund 1883. (29)

I karnevalsbladet den 15 maj 1888 finns några rader om Stella Kleve i en samling vers under rubriken ”Hovedstrømninger i lundensisk vitterhet”, som Christina Sjöblad har velat attribuera till Axel Wallengren:

Bredvid hans sida, drömmande och stilla,
satt *Stella Kleve*, rosen utan tagg.
En Sensitiva är hon sjelf, den lilla,
men bär ej alls till stygga karlar agg. (30)

En mer råbarkad Stella Kleve-parodi förekom i en handskriven lundensisk tidning ”Det gröna Sverige” 1889, men Axel Wallengren har inte nämnts som tänkbar författare i det sammanhanget. (31)

Hell Er qvinnor! Ack, vi män, hvar stode
vi, om ej I haden funnits till?
Tanken hisnar – hvar? Ack hvar?! Förnuftet
står vid denna hemska tanke still... (32)

I småländska sommarbrev till Waldemar Bülow skriver Axel då och då om flickor: ”Wackra flickor, glada som tusan, äro här i parti” (1881); ”en rätt söt flicka från Lund” (1883); ”den lilla Louise” (1887). (33) Enstaka andra uppgifter har också bevarats. (34) I Waldemar Bülows dagbok finns åtskilliga anteckningar som skildrar eller antyder de båda kusinernas erotiska erfarenheter under 1880-talets första hälft. I Axels fall rör det sig om familjeflickor och tjänsteflickor, kanske också någon gång prostituerade. (35)

Någon antydning om allvarlig förälskelse ger knappast dessa skriftliga belägg – men genom muntlig tradition bevarar jag en uppgift om

flickan som skall ha varit Axel Wallengrens "första stora kärlek". Det kan vara dags att avslöja hemligheten.

*

Då jag 1980 intervjuade Hans Küntzel sade han sig av Waldemar Bülow ha fått veta att flickan i fråga hette Ida Ottosson och var dotter till en egendomsagent i Lund. Hans Küntzel var visserligen noga med att poängtera för mig att Bülow långt ifrån alltid var något sanningsvittne. (Det skall också understrykas att gentlemannen Küntzel bara ytterst motvilligt ville låta mig veta flickans namn – hundra år efteråt!) Enligt Bülow ställde Wallengren "höga anspråk" på sådana förhållanden, och Ida Ottosson skall ha varit mycket vacker. (36)

Såvitt jag vet nämns denna Wallengrens första stora kärlek ingenstans i litteraturen. (37) Jag skrev för många år sedan till Lunds landsarkiv och frågade om Lunds adresskalender 1886 innehöll någon egendomsagent Ottosson. Svaret var nekande, och jag gav därför upp efterforskningarna tills vidare. När jag långt om länge kom mig för att titta efter själv, visade det sig att arkivsvaret hade varit en sanning med modifikation: Ottosson står faktiskt med i denna adresskalender – fast titeln är kommissionär!

Ida Ottosson förekommer inte i nationsmatriklarna och var alltså inte en av de få kvinnliga studenterna. Vidare uppgifter om familjen får sökas i husförhörlängderna. Hennes föräldrar var kommissionären och lantbrukaren Lars Ottosson (1825–91) och Karna Nilsdotter (1828–98). (38) Ida var yngst av nio syskon. (39) Hon föddes den 12 juli 1864 på Råbyholm, Lunds landsförsamling, och avled den 9 februari 1893 i Lund. Familjen bodde från 1868 på Adelgatan 11, från 1871 på Stora Tomegatan 38 och från 1877 till 1884 på Stora Tomegatan 40/Östra Vallgatan 41. (40)

Axel Svensson Wallengren flyttade också under barndomen med sin familj flera gånger: år 1867 flyttade man från Klostergatan 14–16 till Skomakaregatan 11, 1870 till Svanegatan 24/Nygatan 22–24, 1875 till Klostergatan 2 och 1876 till Tomegapsgatan 22, som kom att fortsättningsvis bli familjens bostad. Familjerna Ottosson och Svensson/Wallengren bodde alltså nära varandra under lång tid.

Även den ottossonska släkten rymmer ett par "kändisar". Idas storasyster Elna (som senare kallades Elis eller Lisa) fick 1880 en

utomäktenskaplig son Elvin Henrik. Han blev så småningom operettsångaren Elvin Ottosson (1880–1950). (41) Elvin fick i sin tur en son, TV-mannen m. m. Lars-Henrik Ottosson (f 1922, nu bosatt i Florida), som kom att göra sig känd bland annat då han rapporterade i Radio Luxemburg från matchen mellan Ingemar Johansson och Floyd Patterson 1959, och i TV-Aktuellt från Kongo 1960 och Kuba 1962. (42)

I brist på ytterligare källor tvingas jag konstatera att vi famlar i mörker beträffande Ida själv – inte ens ett fotografi har kunnat spåras – och hennes eventuella förhållande till Axel Wallengren. Det Waldemar Bülow beskrev som "den första stora kärleken" har väl rimligen varit fråga om en tonårsförälskelse. Huruvida Axel och Ida hade kontakt under senare år vet jag inte. Enligt adresskalendern 1889 var fröken Ida Ottosson anställd som köttbesiktningsbiträde vid "Köttbesiktningsbyrån (intill vågboden vid Stortorget) Expeditionstid 6–10 f. m. alla söckendagar". (43)

Även Ida Ottossons liv kom att bli kort. Hon avled i lungsot den 9 februari 1893. (44) Dagen därpå stod dödsannonsen i Folkets Tidning: (45)

Att

Gud den högste i sin stora nåd
efter ett långvarigt lidande
till sig i dag hemkallat
min kära dotter

Ida Charlotta

efter en lefnad af 28 år, 6 månader
och 27 dagar, sörjd af mig,
syskon, släktingar och vänner,
varder härmed tillkännagifvet.
Lund den 9 Februari 1893.

Karna Ottosson.

*

Författaren till *Bohème och idyll* hade några få månader kvar att leva, när Puccinis opera *La Bohème* den 1 februari 1896 uruppfördes i Turin. Hans "första stora kärlek" var då redan borta sedan tre år – liksom operans Mimi ett offer för lungsoten.

Noter

- 1 Axel Wallengren, *Bohème och idyll*, Lund 1892, s 49.
- 2 Hans Küntzel, "Axel Wallengren. En studie", Axel Wallengrens *Samlade skrifter I*, s 27 ff.
- 3 Fredrik Vetterlund, "Axel Wallengren. Ett litterärt porträtt", *Vintergatan* 1901, s 318 f.
- 4 *Arbetet* 7 januari 1893.
- 5 Hans Küntzel, "Axel Wallengren. En studie", Axel Wallengrens *Samlade skrifter I*, s 27 ff.
- 6 *Samlade skrifter I*, s 147.
- 7 *Samlade skrifter I*, s 162.
- 8 *Samlade skrifter I*, s 255.
- 9 "Sandliljan" ingår i *Mannen med två hufvuden m. fl. noveller*, Stockholm 1895. Hans Küntzel, "Axel Wallengren. En studie", Axel Wallengrens *Samlade skrifter I*, s 47.
- 10 *Samlade skrifter II*, s 109.
- 11 *Samlade skrifter II*, s 115.
- 12 *Samlade skrifter I*, s 127, respektive *II*, s 73.
- 13 Falstaff, fakir, *En hvar sin egen professor*, 2:a uppl., Lund 1894, s 71.
- 14 Bertil Romberg, "Efterskrift", i Falstaff, fakir, *Lyckans lexikon*, Malmö 1986, s 12.
- 15 Anna Alsmark, "Falstaff, fakirs kvinnosyn", *Fakirenstudier XVII*, Lund 2003, s 15.
- 16 Falstaff, fakir, *Lyckans lexikon*, Stockholm 1896, s 15.
- 17 *Samlade skrifter IV*, s 119 f.
- 18 Paul Rosenius, *De unge gubbarne*, Stockholm 1909, s 10.
- 19 Paul Rosenius, *Mitt gamla Lund och andra minnen*, Lund 1952, s 72 f.
- 20 Brev från Axel Wallengren till Emil Kléen, Berlin 10 april 1896, citerat efter Nils Palmborgs inledning till Axel Wallengren, *Brev från Berlin 1895–1896*, Malmö 1984, s 20. Palmborg presenterar där (s 19) också ett fotografi av Rosa Jonas efter original i Lunds universitetsbibliotek.
- 21 Paul Rosenius, *Mitt gamla Lund och andra minnen*, Lund 1952, s 63 f.
- 22 Originalbrevet, daterat 8 december 1896, i Lunds universitetsbibliotek. Här återgivet efter Bertil Romberg, "Knut Wicksell om Fakirens begravning", *Fakirenstudier VIII*, 1993, s 32. Wicksell anmärkte vidare: "icke såg hon någonting ut just, men hon tycktes mycket fästad vid V–n". Häremot kan anföras Wallengrens egna ord ur brevet till Kléen 10 april 1896 (jfr not 20): "hon är betydligt vackrare än jag".
- 23 Paul Rosenius, förord till *Ur Axel Wallengrens skrifter*, Stockholm 1901, s 10.
- 24 Berlins adresskalendrar finns tillgängliga på <http://adressbuch.zlb.de> Enligt uppgift från Landesarchiv i Berlin finns hon inte upptagen i arkivets register. – I Sölve Ossiannilssons Wallengren-samling (volym 15), deponerad i Lunds universitetsbibliotek, finns en avskrift ur ett brev från Otto (Ohm?) till Waldemar Bülow, daterat 3.5.1916: "Uppsyningsmannen meddelade, att Axels fästmö för två år sedan var vid graven och ordnade med en del saker där. Hon är sedan flera år bosatt i Amerika, där hon är gift och har snart vuxna barn. Då hon var här, sade upps., hade hon fullständigt blomsterprygt graven." – Flera resenärer till USA med namnet Rosa Jonas upptas i registret www.ellisland.org
- 25 Anna Alsmark, "Falstaff, fakirs kvinnosyn", *Fakirenstudier XVII*, Lund 2003, s 19.
- 26 "Ur Waldemar Bülows dagbok" 11.6.1883, maskinskrivna referat och citat, i Sölve Ossiannilssons Wallengren-samling (volym 1), deponerad i Lunds universitetsbibliotek.
- 27 Birgitta Ney, *Bortom berättelserna: Stella Kleve – Mathilda Malling*, Stockholm/Stehag 1993, s 48.
- 28 Mathilda Malling, *Uppfostran och inflytande 1864–1885*, Köbenhavn 1920, s 156 ff.
- 29 Nils Palmborg, "Axel Wallengren som referent", *Fakirenstudier XI*, Lund 1996, s 30 ff.
- 30 Christina Sjöblad, *Baudelaires väg till Sverige. Presentation, mottagande och litterära miljöer 1855–1917*, s 272 f. Sölve Ossiannilsson anför dock språkliga skäl mot teorin att Wallengren är författaren. Opublicerat manuskript i Sölve Ossiannilssons Wallengren-samling (volym 4), deponerad i Lunds universitetsbibliotek.
- 31 Ney, a.a., s 52.
- 32 Axel Wallengren, "För Quinnan. Vid Nordisk Fest den 24 Februari 1888", cit. efter *Fakirenstudier XIII*, Lund 1998, s 23. Wallengrens djärvhet att ge talet till kvinnan en humoristisk anstrykning renderade honom pressomdömet "en hänsynslös himlastormare". *Allehanda för folket* 13.4.1888, cit. efter opublicerat manuskript i Sölve Ossiannilssons Wallengren-samling (volym 4), deponerad i Lunds universitetsbibliotek.
- 33 Sölve Ossiannilsson, "Ur Axel Wallengrens intima brevväxling", *Svensk litteraturtidsskrift* 1955, 18(4), s 182 och 185; "Falstaff, fakir, som människa. Ur Axel Wallengrens intima brev", *Svensk litteraturtidsskrift* 1956, 19(1), s
- 34 Fröken Ulla Åkerlund berättade långt senare om att Axel uppvaktat hennes syster Gustafva, men "[d]et blev inget parti av, då 'hela den Wallengrenska släkten var så full av tuberkler'. Även Axels syster Natalia och Sigfrid led därav." Maskinskrivet samtalsreferat (daterat 29.8.1950) i Sölve Ossiannilssons Wallengren-samling (volym 1), deponerad i Lunds universitetsbibliotek.
- 35 "Ur Waldemar Bülows dagbok", maskinskrivna referat och citat, i Sölve Ossiannilssons Wallengren-samling (volym 1), deponerad i Lunds universitetsbibliotek. Bülow har antecknat Wallengrens förhållande till

- några namngivna flickor; två av notiserna gäller tjänsteflickor i familjen Bülow. Vid slutet av 1883 är ingen av kusinerna längre oskuld; i oktober det året skriver Bülow att Wallengren är "orolig af fruktan att få syfilis".
- 36 Intervju med Hans Küntzel den 29 januari 1980. Bülows uttryck "höga anspråk" (men inte uppgiften om Ida) återges också i Küntzel, *Så här gick det till: Tidiga Fakiren-studier i början av 20-talet*, Lund 1986, s 3.
 - 37 Jag tackar Ebba Ossiannilsson för tillstånd att här anföra material ur Sölve Ossiannilssons oerhört rikhaltiga Wallengren-samling, deponerad i Lunds universitetsbibliotek. Hon har också varit vänlig nog att upplysa mig om att samlingen kan innehålla anteckningar om Ida Ottosson, men trots ansträngningar har jag tyvärr inte lyckats finna någon sådan notis där.
 - 38 Lars Ottosson föddes 1825 i Åkarp, Reslöv och flyttade 1856 med sin familj från Reslöv till Lilla Råby 14, där han blev arrendator (Lunds landsförsamling AI:10). Strax intill gården byggdes 1869 "landeriet" Råbyholm, ritat av Helgo Zettervall, vilket ägdes av färgerifabrikören Carl Otto Borg. Se Inger Rudberg, *Tre gårdar i Lund. Kring familjer och miljöer under 250 år*, Lund 1995. I Lunds adresskalender 1886 kallas Lars Ottosson kommissionär, 1889 egendoms-kommissionär.
 - 39 Bengta (f 1849), gift med en snickare Olof Christian Olsson i Hörby; Otto (f 1850), timmerman; Nils (f 1852), garvare, gift med Elise Löfgren; Elna (f 1854); Maria (f 1855); Per (f 1858), målargesäll, gift med Hilda Martina Axelina Piltz; Thilda (1860–66); Anna (f 1862), gift med akademivaktmästare Sven Edvard Johnsson; Ida Charlotta (1864–93).
 - 40 För generös hjälp med dessa och många andra uppgifter tackar jag Sigbritt Jönsson, Lund.
 - 41 Enligt Elvins son Lars-Henrik Ottosson sägs Lisa "ha blivit förförd i ett olyckligt kärleksförhållande av grevesonen Otto Tott på Skabersjö. Andra sade att det inte var riktigt på det viset." Lars-Henrik Ottosson, *Ett liv utan like*, Västerås 2005, s 9. Se vidare Elvin Ottosson, *Minns du det än... Ett avsnitt ur operettens historia*, Stockholm 1941.
 - 42 Lars-Henrik Ottosson, *Ett liv utan like*, Västerås 2005.
 - 43 *Lunds adresskalender* 1889, s 27. Jag tackar Sigbritt Jönsson, Lund, för att hon uppmärksammade mig på denna notis.
 - 44 Lunds stads församlings Död- och begravningsbok 1887-1894, Volym F: 7, s 250, nr 25: 1893 Febr. 9 dog och Febr. 12 begravdes Ottosson, Ida Charlotta, fröken. Ålder 28 år 6 mån 27 dagar. Icke gift. Dödsorsak: Lungsot. – Någon sjukjournal har jag trots stora ansträngningar inte lyckats spåra.
 - 45 Jag tackar Fredrik Tersmeden för vänlig hjälp att lokalisera och kopiera denna dödsannons.

Axel Wallengren som barn